

ՄԱՐՏ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Հնչակ» թերթը գտական վճի մը համեմատ անձի մը անհատական օկոմիտիները նկատուելով Կոստանդնուպոլիսի պաշտօնական թերթը կը հրատարակուի ՄԱՐՏ անունով:

ՀԱՍՑԷ

M. FRANK
58, RICHMOND ROAD, BAYSWATER,
(ENGLAND) LONDON, W.

ՍԵՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հայկական կոտորածները, Կրեմլի գերութիւնը, Յունաստանի ջախջախումը հովանաւորելու ետքը, Ֆրանսա կանգնողապետայ թէ Գերմանիոյ շահերուն հաւանքը գրեթէ Արեւելքի մէջ իր կոչումին: Պատիժը արժաւորուի:

Երկու տարիէ ի վեր իրարու յաջորդող գեղերը, որոնք առանց Ռուսիոյ և Ֆրանսայի հաւանութեանը պիտի չկրնային կատարուիլ, մեկեկէն Համիդը բռնադատ վրէժներէն յարկէ: Այսօր Վիլհելմ կայսրը Սուլթան Համիդի գերելիսուն վեհապետն է: Աւստական գրգռմամբ տնտը կ'սպառնալէ զհէք, հոգային սուրբ ջախջախումը, Քրիստոսեայ հարստակներուն մարտիրոսութիւնը, իսկ փոխարէն՝ իր արտադրութեանը ներքին ունի 300,000 թիւրք զինուոր: Այս մեծ ուժը գերման սպաննուի և զէնքերու սպառնութեամբ հզօր պատուար մը պիտի բարձրանայ հին ուր պահանջին գերմանական շահերը: Ռուսիոյ բարեկամութիւնը Ֆրանսայի համար բոլորովին չէզոքութեան պիտի կրնայ վերածուիլ:

Ուրիշ մեծ կորուստ մըն ալ Ֆրանսայի համար: Արեւելքի մէջ, ուր պատմական ահագին ազդեցութիւն ունէր, բոլորովին պղտկեցաւ: Իրաւ է որ Գերմանիան ալ սերելի չէ, բայց ձեռք բերած քաղաքական ու առեւտրական մեծամեծ շահերովը զիւրաւ կը միտնալուի բրիտանականներէ զտած անշուքութեանը համար:

Ֆրանսայի մազճը յամբ բայց շարունակող արտա-յայտութեամբ երկան կուտայ հիմա ամէն օր: Ու թերեւ հայկական ինքնութիւն է որ ֆրանսացիները կարենան փրկել իրենց պատիւը, իրենց շահերը: Մեր կոտորածներուն էն սոսկալի օրերը Ֆրանսա լուս մնաց, և մինչ չէ անգամ հեղափոխական արհամարհանքով ծիծաղեցաւ անպիտաններուն վրայ: Իսկ այսօր մինչ Անգլիա հանգարտ կ'երեկ, զոնկ գրտանց և առժամայ կերպով, Ֆրանսայի մէջ օրագրութիւն, եկեղեցական բեմ, աշխարհական հրապարակախօսութիւն կը շարունակեն տարբարակ հայկական կոտորածներուն հարցը, իրեն օրուան նորութիւն մը, ու անկախ թերթերը նողկանք կը ժայթքեն Վիլհելմ Բ. ի բարեկամին դէմ: Գրեթէ թեան շուկայի հրդեհը, որուն մէջ երեցան աղետաւ պետական գտանք արտադրողներ, կը հոչակուի բարոյ գիշերել ու բանաստեղծներէ իրր երկնառաք պատու հաս մը Ֆրանսայի անարարութեանը հանդէպ արեւելեան բրիտանականներու ջարդին: Ու այդ հրկիզումին նախադրած իմաստասիրական յօդուածներուն յանգրդին է «Եւ հայկական ջարդերը»: Լրջօրէն ջանքեր կ'ըլլան որ զրդուումը միշտ վատ մնայ, տարածուի ժողովրդին խորհրդարանին, խորհրդարանին ազգէ կառավարութեան վրայ:

Անգլիոյ մէջ թէ անոյ բարբոսութիւնը, տաւալ կը տեսնուի թէ թիւրքիոյ բարեկարգութիւններու ինչիւրը չէ մոռցուած: Բրիտանական մամուլին նոյն իսկ պահպանողական մասը թերթական բանակին վրայ որքան որ ալ գովեստով կը խօսի, բայց կը հասկնէ թէ անպատրաստ պզտիկ պետութեան մը վրայ տարուած յաղթանակ մը բաւական զօրաւոր պատճառ չէ մանաւոր համար թերթական վատթար վարչութիւնը, Հայաստանի կոտորածը:

Իսկ Ռուսիոյ: Հայկական կոտորածներուն և յունական ջախջախումին համար թիւրքիոյ վրայ տարածած թեաքութեանը փոխարէնը երբ կ'սկսի պահանջել Ռուսիա, Համիդ անոր ալ, եթէ կարելի է այսպէս ըսել, «լիզուն ցոյց կուտայ»:

Քաղաքական այս կացութեան մէջ հայկական կոտորածներու ինչիւրը կարեւոր գեր մը կրնայ խաղալ: Ու մենք հայերս ամէն տանէն աւելի իրաւունք ունինք պահանջող հանդիսանալու, վառնդի վեհապետութեան տուած իրաւունքուն ու խոստումներուն մասի բրինք: Ֆրանսայի արտաքին գործերու նախարարը երեսփոխանական ժողովին ընկն յայտարարեց թէ Հայոց վիճակը հիմնովին պիտի բարեփոխուի եթէ համբերութեամբ ընչ մը սպասեն: Նոյն յայտարարութիւնները ըրին անգլիական նախարարները: Սաղաքի իր խորհրդարանին առջև քանձաց թիւրքիոյ քաղաքականութեան ինչորէն յաջողութեանը համար տարած յաղթանակներովը: Կապուց գերբը Ռուսիոյ Չարին նորոգ գոպուսներուն պատուարներ վաւերադրել կը պարունակէ: Հայ ազգը թէ և իր մէջ յեղափոխական բաժանումներ ունի, բայց և այնպէս ազգային միօրինակ բաղադրականութեան մը հեռակցաւ: Ամենքս ալ յանձն առնք հանգարտ և խաղաղ սպասել որպէս զի Եւրոպայի առջև խոստման գրեթէ ըլլալու ու և կ'պատուակ չի տանք: Այս համբերութիւնը գիւ կը շարունակուի, հակառակ թերթական գրգռումներուն, որպիսին է Եւրոպայի կոտորածը:

Համբերութիւնը ոչ միայն կրօնական առաքելութիւն մըն է, այլ և քաղաքական իմաստութիւն, առաքելին ըլլալը պետարէ, բայց իմաստուն ըլլալը գոտաւազդին: Յայրը սակայն ուժ կուտայ այդ պետութեանը ներքին յաղթելու: Ահա ինք ամիս և որ հայ ազգը համբերելու իմաստութիւնը ունեցաւ. սակայն պետք չէ որ հայ ժողովուրդը օր մը համոզուի թէ Եւրոպան տաւառազգ փաք ժողովուրդ մը խաբելու խաբիւրելու ելած է և պարզապէս իրեն խաղաղի մը կ'ընէ: Յուստիտութիւնը ոչ միայն պիտի մոլեղենցնէ հայ ժողովուրդը այլ ինչ որ աւելի վառնդաւոր է, անոր պիտի ներշնչէ այն գաղափարը թէ «Եւրոպան մենք վախնալուն է որ մեզի կը խաբէ, հեռերնիս կը խաղայ»: Անգամ մը որ «Եւրոպան մենք կը վախնայ» ին գաղափարը գամուի հայուն մտքին մէջ ալ ոչ որ կրնայ պատասխանատու ըլլալ անպաշտին համար: Յեղափոխութիւնը գիտութեան չէ եղած այլ գիտազարար բրած է:

Այս ճշմարտութիւնը պետք է ընչ մըն ալ հասկընան, և հասկնեն ուր որ պետք է, այն հայերը ուրիշ ուղղակի Եւրոպայի հետ կը խօսին իրենց պատարարական պաշտօնովը, իրենց գիտնադիտական կամ օրագրական յարաբերութիւններովը: Անցած օգոստոսին ի վեր հայ յեղափոխականները ինչպիսի կը շարժին, բայց ինչքը երկու կողմէն ալ ցոյց արուելու է որպէս զի փոխադարձ վստահութիւն ներշնչուի և ազգին բարեբանի: Ամէն հայ քաղաքագիտական իմաստութիւնը միայն հայ յեղափոխականներէն կ'սպասէ ու կը պահանջէ:

Չէ. ոչ որ կը խորհի թէ այդ պարտականութիւնը ուրիշ հայերու վրայ ալ կը ծանրանայ, անոնց գործունէութեանը յատուկ շրջանակին մէջ:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԷՋ ՄԷ ԺԸՆԷԿԻ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿԸ ԵՒ ԹՐԻԱ ՀՊԱՏԱԿ ՀԱՅԵՐԸ

«Մարտ» ի նախորդ թիւով պարզեցինք թէ ինչպէս 1887 ին ժընէլ կազմուած սօցիալիստ խումբակը պատճառ եղաւ որ Կովկասի հայերը զբաղան մեր միջոցաւ նպատակը թիւրքիոյ հայերուն. այսօր ալ համառօտ մը պարզենք այդ խմբակին գերը մեր մէջ:

* * *

Եթեմ տարիէ ի վեր թիւրքիոյ մէջ կատարուած գործերուն մասնակցող թիւրքահայտակ հայերը եթէ օրին մէկը իրենց յեղափոխականները գրեն, պիտի տեսնուի թէ հայ ազգին և հայ յեղափոխութեան որքան ազդեալութեւր եղան ժընէլիցի այդ սօցիալիստները: Աստիք ոչ կը ճանչնային այն երկիրը ուր իրենք ալ կուգէին գործի մասնակցել, ոչ այն հայերը որոնց օգտին կուգէին աշխատել, ոչ ալ այն թշնամին սրուն գլմ պիտի կուգէին: Օրինակի համար, գիտուած է թէ գործելու նպատակաւ թիւրքիա մտնող Ռուսաստանցի հայը տեղ հասնելէն միջին հաշուով երեք շաբաթ ետքը կը ձերբակալուի: Թիւրքիացի հայը որ շարժում մը առաջ բերելու համար տեղ մը սրիշ տեղ կը փոխադրուի, միջին հաշուով երեք տարիէն օձիքը ձեռք կուտայ. վաւրն զի գիտէ թէ ինչպէս վարուելու է, շարժելու է: Կենթադրենք որ եթէ թրքահայտակ հայ մըն ալ պարագաներու բերմամբ Ռուսաստան անցնէր յեղափոխական նպատակով մը, ինքն ալ շուտով պիտի անձրկէր չղիւնալով տեղական հանգամանքները:

Ժընէլի խմբակը աշխատեցաւ հայ ժողովրդին մեղքերն ալ հայրենասիրութիւնը և անոր տեղը գիտաշխարհաբաղադրային ընկեր վարականութիւնը իր բոլոր հետեանքներովը: Առաջ բերենք Հայաստանի հայ ժողովրդին բերնէն լուծած քանի մը գաղափարներ: — Քուրդը, թուրքը, անթեմալները մեր ստացուածքին մէկ մասը կ'անեն, կէսը կ'անեն, բայց բան մըն ալ մեզի կը ձգեն: Աս օրհնած սօցիալիստը (ժողովուրդը ասանկ կ'անուանէ սօցիալիստները) ամենքը կուգեն խել մենք, ալ մենք ինչպէս անոնց հետ ըլլանք: — Մահմաականը մեր եկեղեցիէն անօթներ կը տանի, կը պօսանք կը կանչենք. տեղը նորէն կրնանք գնել: Ժամերնիս կը բանդեն, կը բողոքենք. ինչ է նոյնը կը շինենք: Աս օրհնած սօցիալիստը ելեր Աստուածնիս ալ ձեռքերնու կը յափշտակեն. Գրիստոսնիս ալ մենք կը վերցնեն, ալ ինչ աղէկութիւն պիտի ընեն մեզի որ ետենուն երթանք:

Այսպէս ահա ժընէլի ընկերավարական խմբակը փոխանակ ազգին բոլոր ուժերը մէկտեղ ամփոփելով մէկ նպատակի համար թուրք բռնութեան դէմ կուգէին, ելան ազգին մէջ անտեսական, կրօնական երկպառակտումներ ստաջ բերել: Այս խելքով գործողներ բնական է որ Յեղափոխութիւնը ալ երկու հերձուածի բաժնէին, և անանկ ալ ըրին:

Կուսակցական բաժանումին հետեանքները ծանր եղան: Փոխանակ ուղղակի նպատակին ծառայելու յեղափոխականները սկսան մրցել իրարմ առաջ անցնելու. ազգը կ'օգտուէր թէ կը փնտռուէր, երկրորդական կարեւորութիւն ունեցող ինչիւր մըն էր: Ամենուն մտքին առջին է այն տխրագիցիկ սրտակերը զոր կուսակցական հերձուածը կը ներկայացնէ, ուստի աւելորդ է այդ մասին երկար խօսիլ: Այդ հերձուածին սկզբնապատ-

